

SVINHULTS GAMLA OCH NYA KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Svinhults församling
Ydre kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2005/2006*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

SVINHULTS KYRKOÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Svinhults församling

Ydre kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Syfte	2
Kulturminneslagen och begravningslagen	2
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	3
Översiktskarta	4
Svinhults kyrkogård	4
Kyrkogårdens omgivning	4
Svinhults kyrka	5
Kyrkogårdens historik	6
Översiktlig beskrivning av vegetation mm – Karta över gamla kyrkogården	10
Beskrivning av gamla kyrkogården	11
Översiktlig beskrivning av vegetation mm – Karta över nya kyrkogården	15
Beskrivning av nya kyrkogården	16
Källor	22
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	23
Förklaring till exempellistan	23
Utvärderingskartor	24
Bilagor	
Exempellista	
Fotografier	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144)

säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare

säger lagen: ”Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

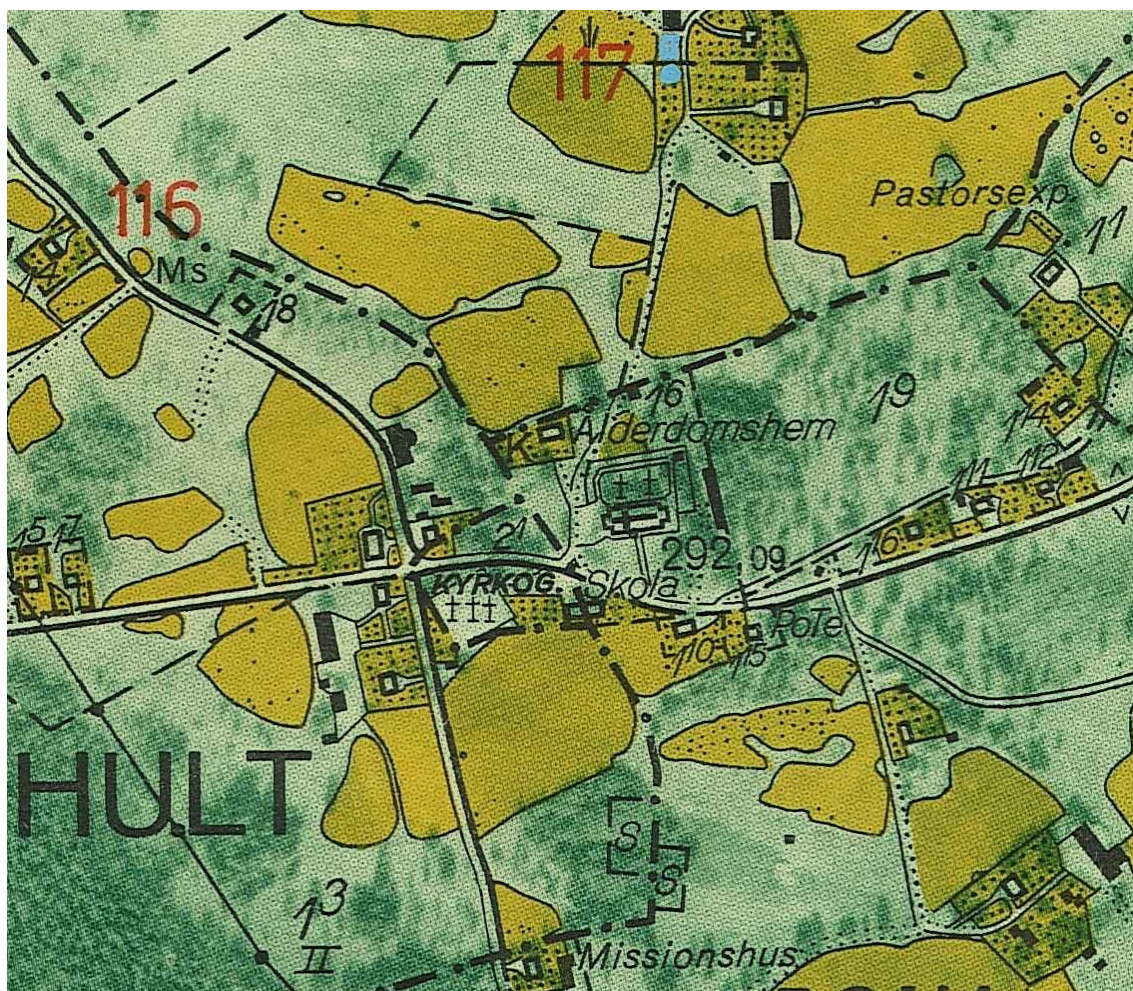
Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilhistoria och om begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Anita Löfgren Ek, Östergötlands läns museum 2005/2006. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Utsnitt ur ekonomiska kartans blad 075 04 Svinhult, 1948. Den nya kyrkogården är markerad norr om kyrkan och kyrkstallarna ligger öster om kyrkan. Den gamla kyrkogården ligger i sydväst invid en större vägkorsning.

SVINHULTS KYRKOGRÅRD

Kyrkan med den omgivande nya kyrkogården och gamla kyrkogården ligger i södra Östergötlands skogsbygd. Den nya kyrkogården vid kyrkan har en rektangulär planform i väst/östlig riktning. Kyrkan ligger söder om den egentliga kyrkogården och kyrkans långhus är orienterat i öst/väst. Söder om kyrkan ligger en parkliknande kyrkotomt. Den gamla kyrkogården ligger sydväst om kyrkan, på andra sidan landsvägen. Den hörde tidigare till den medeltida kyrkan. Den gamla kyrkogården är i det närmaste kvadratisk.

Kyrkogårdens omgivning

Svinhults kyrka är den högst belägna kyrkan i Östergötland. Den nuvarande kyrkan uppfördes 175 m nordöst om den gamla kyrkplatsen, där den äldre kyrkogården fortfarande är i bruk. Den f d kyrkskolan är belägen söder om vägen och fungerar nu som församlingshem. Den är uppförd 1910 av trä med rödfärgade fasader, men kraftigt ombyggd 1949. Nordväst om kyrkan är det f d ålderdomshemmet beläget, vilket utgörs av en välbevarad tvåvåningsbyggnad med faluröda fasader under tegeltak. Mellan ålderdomshemmet och skolan har under 1950-talet uppförts små rödfärgade byggnader

för bl a skollärare och vaktmästare. Strax öster om kyrkogårdsmuren finns de f d kyrkstallarna bevarade. De utgörs av en lång länga med faluröd panel. Några spiltor finns även i behåll. I kyrkomiljön finns även två f d lanthandlar, varav den ena är en mycket välbevarad representant för 1930-talets kooperativa rörelse. Den f d prästgården är belägen en knapp kilometer nordöst om kyrkan. En ny huvudbyggnad uppfördes 1932 och den äldre mangården revs på 1950-talet.

Utsnitt ur häradsökonomiska kartan 1868-77, Svinhult. På kartan är den nya kyrkan markerad och en trädkrans är inritad runt kyrkogården eller kyrkotomten.

Kyrkogårdens utsträckning stämmer inte överens med dagens. Det är inte helt säkert att man vid kartläggningen var på det klara med vilken utsträckning en ny kyrkogård skulle ha. Symbol för kyrkobyggnaden finns både för den nya och gamla kyrkan. På den gamla kyrkogården är det också markeringar för andra byggnader.

Svinhults kyrka

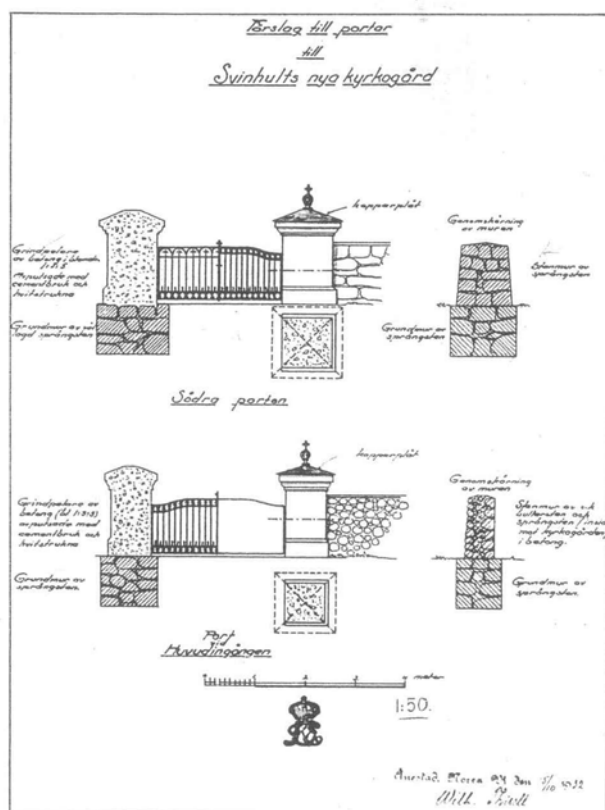
Den äldsta kända kyrkan på platsen var uppförd av timmer sannolikt på 1200-talet. Kyrkan revs i samband med att en ny kyrka uppfördes på 1870-talet ca 175 meter nordöst om den medeltida kyrkplatsen. Den nya kyrkan byggdes av sten 1872-1876 med Hägerstads nya kyrka som förebild. Byggmästare var Johan Granqvist, som även uppfört Hägerstads kyrka tio år tidigare. Kyrkan fick ett rektangulärt långhus med rakt slutet kor av långhusets bredd med en bakomliggande femsidigt utformad sakristia och torn i väster. Exteriören präglas av de för tiden så populära nygotiska stildragen med bl a spetsbågiga fönsteröppningar med träbågar med nygotisk spröjsning. Kyrkobyggnaden har för övrigt en traditionell nyklassicistisk utformning med vitputsade fasader, flackt plåttäckt sadeltak och symmetriskt placerade fönsteröppningar. Huvudingången är via tornet i väster och en ingång finns även centralt placerad på södra långsidan.

Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands läns museums topografiska arkiv och bibliotek. Uppgifter om äldre lantmäterikartor är hämtade från Lantmäteriets webbsida.

På en arealavmätningsskarta från 1694 har den gamla kyrkogården samma utsträckning som idag. Enligt Fredrik Leonard Rääfs beskrivning av Ydre härad från 1865 var kyrkogården redan före 1678 till en del stängd med mur, som indelades för underhåll tillsammans med plankstycket. År 1699 gjordes en ny undermurning som täcktes med bräder och huvar. Under 1800-talets mitt ersattes denna mur av en stenmur. Det kan vara den mur som finns idag. När Rääf gör sin beskrivning 1865 var radgravar införda istället för ättehagar. Det innebär att man använde sig av det s k linjegravsystemet, där begravningar skedde på rad (linje) vartefter dödsfallen inträffade istället för att man begravde hemmans- eller byvis.

Kyrkogården runt den nuvarande kyrkan anlades sannolikt först 1932 efter ritningar av ingenjör Wilhelm Thisell, som även ritade kyrkogårdsmur, portstolpar och förslag till grindar. Grindarna har i verkligheten inte samma detaljutformning som på förslaget. Kyrkogårdsmurarna ansluter i norr och i öster direkt mot kyrkans fasader. På kyrkogårdens nordöstra del uppfördes 1945 ett bårhus efter ritningar av arkitekt Johannes Dahl i Tranås. Det har en kvadratisk grundform med vitputsade fasader och tegeltäckt topptak krönt av ett kors. I väster finns dubbla portar med rombmönster.

S.377
7

Förslag till portar daterat 1932.

Flygfoto från 1954. I bildens nedre vänstra hörn syns den gamla kyrkogården med sin beläggning av grus och större områden inramade av häckar. Häcksystemet ger kyrkogården ett tydligt gångsystem, trots att hela ytan är grusträckt. På den nya kyrkogården syns de grusade familjegravarna längst i norr och gräsytan närmast norr om kyrkan. Foto i Östergötlands läns museums samlingar.

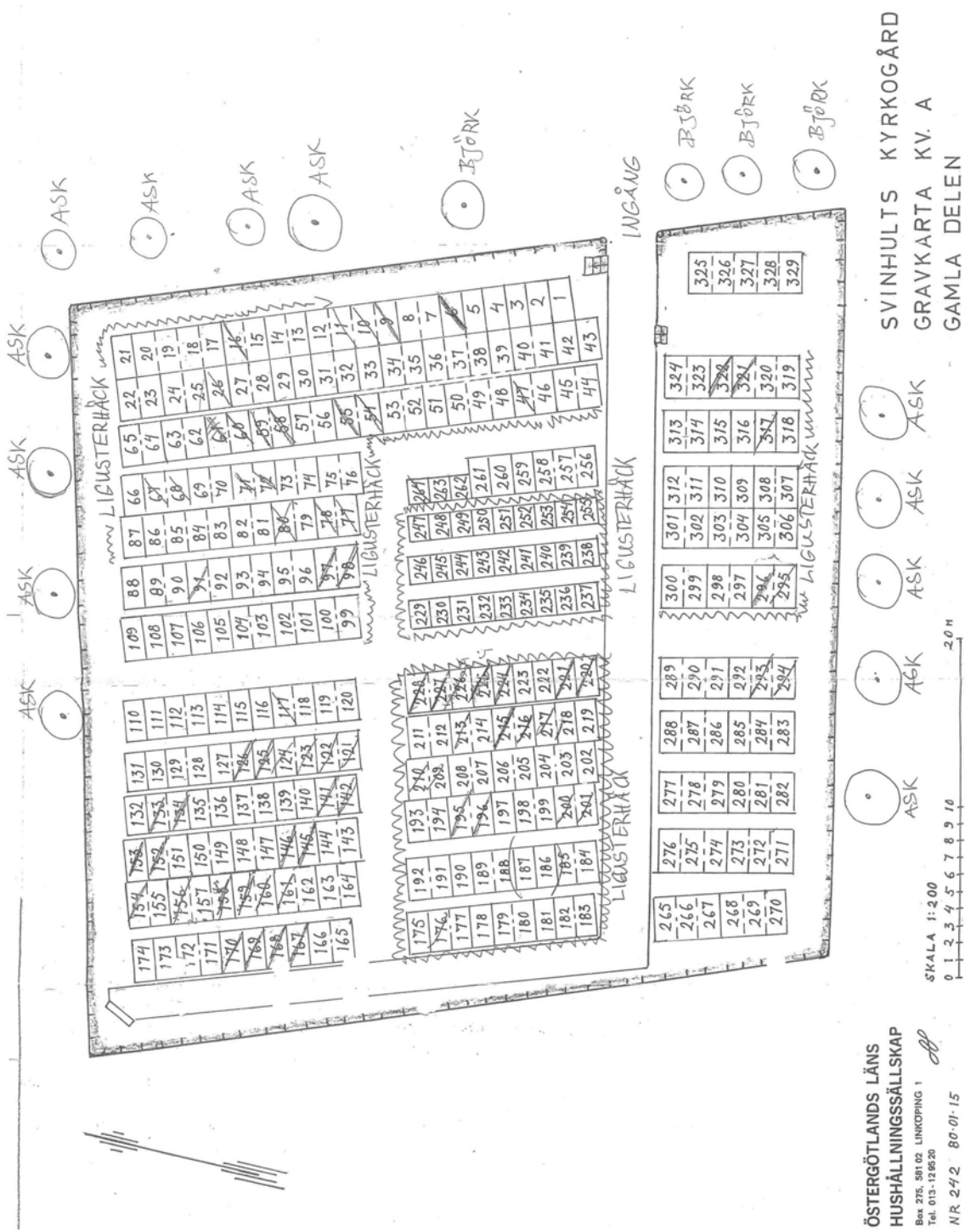
I nordöstra hörnet på gamla kyrkogården står en gravsten i röd granit över Samuel Johan Humör som dog 1916 och var kyrkoväktare i Svinhult i 44 år. Fotografen August Christian Hultgren, som själv är begravd på gamla kyrkogården, fotograferade 1914 Humör vid porten till "sin" kyrka.

Öster om kyrkogården står en minnessten över Predikare-Lena. På en metallplatta står texten: "På denna kyrkogård vilar stoftet av Helena Sofia Ekblom kallad "Predikare-Lena" född i S:t Anna socken den 29 april 1784 död i Svinhult socken den 23 juni 1859. För sin tro och förkunnelses skull fick hon utstå överhetens straff. Stenen restes 1980."

Kyrkvaktare
J. J. Humör (204).

foto:
Hultgren. 1914.

Svinhults gamla kyrkogård. Vegetation mm.
Kyrkogårdens ingång ligger i öster.

(De enkla diagonala strecken fanns inritade på grundkartan.)

BESKRIVNING AV GAMLA KYRKOGRÅRDEN

Den gamla kyrkogården saknar kvartersindelning. Numreringen börjar norr om ingången (som ligger i öster), går vidare mot väster och från kyrkogårdens norra del över till södra delen för att sluta i sydöstra hörnet.

Allmän karaktär

Kyrkogården ligger högt och har en öppen karaktär utan höga rygghäckar. Vid inventeringstillfället var askarna runt kyrkogården hamlade, vilket också bidrog till det öppna intrycket. Kyrkogården känns ålderdomlig och präglas i hög grad av den grustäckta ytan.

Kyrkogårdens norra del från söder.

Nordvästra delen i förgrunden.

Östra delen från sydväst.

Sydvästra delen från öster.

Omgärdning

Väster: en kallmurad stödmur, ca 1,5 m hög, av ca 0,3-1,0 m stora gråstenar i ojämna skift. På muren växer sedum. Murhörnen är lagda med ett jämnare material.

Norr: muren är lika den västra muren.

Öster: kallmurad stödmur, ca 0,8-1,0 m hög av ca 0,2-0,8 m stora stenar. Mossa och sedum växer på muren. Stenmaterialet är i allmänhet mindre än i västra och norra muren fram till grunden. Söder därom är det åter större.

Söder: kallmurad stödmur upp till ca 1,5 m hög, till större delen av ett mindre stenmaterial. Mossa och sedum växer på krönet.

Västra muren.

Ingångar

Öster: pargrind i järnsmide. Grinden går upp i en spets i mitten. De glest sittande spjalorna avslutas upptill i en vågform. Mångkantiga grindstolpar i granit med toppigt krön.

Norra murens västra del.

Grinden i öster.

Vegetation

Väster: ingen direkt trädkrans utan olika träd växer utanför muren, eventuellt klarbär.

Norr: ett klarbärsträd (?), i övrigt fyra hamlade askar utanför muren och i nordöstra hörnet står en ung ask.

Öster: från norr sett står här två unga askar, en hamlad ask och fyra björkar utanför muren.

Söder: fem hamlade askar står utanför muren.

Hamlade askar i trädkransen.

Omgärdningshäck av liguster.

Tre höga tujor växer vid en gravplats i sydöstra hörnet. På kyrkogården finns omgärdningshäckar av liguster, ca 0,4-1,2 m höga. I några partier har man hägnat in flera gravar med gemensam häck och i andra partier har varje grav sin egen häck. Här finns även en del formklippta buskar av buxbom.

Gångsystem

Svinhults gamla kyrkogård är en gruskyrkogård, utom på platsen för barngravarna, där det är gräs. En markerad grusgång går runt kyrkogården, utom i det sydvästra hörnet. Det finns även en väst/östlig mittgång samt ytterligare partier med karaktär av gångar. Två nord/sydliga gångar är plattlagda och innanför grinden i öster finns två trappor som leder upp till kyrkogårdens norra respektive södra del.

Område med barngravar.

Gjutjärnsurna 1915, 1917.

Gravvårdstyper

Varierande typer av gravvårdar och textsidan är vänd åt väster eller öster. Gravvårdar äldre än 1900 saknas. Enbart ett fåtal gravvårdar från 1800-talet, bl a en kalkstenskäll från 1852, i övrigt 1900-tal. Bland speciella typer av gravvårdar märks en urna av gjutjärn. Gravomgärdningarna utgörs av klippta ligusterhäckar. Det finns tre gravar omgärdade med stenram. Enbart ett fåtal vårdar har linjegravskaraktär. Ett parti mitt på kyrkogården är grästäckt och här finns några gravvårdar för barn, som tyder på att det varit en barnlinje här. D v s en särskild rad inom det s k linjegravssystemet för barngravar. I övrigt är hela kyrkogården grustäckt. Gravarna ligger i en delvis upphöjd bädd med finare krossgrus.

Minneslund

–

Byggnader

–

Övrigt

Utanför muren i öster finns vattenpost och plats för vaser och soptunnor. Belysning saknas på kyrkogården och bänkarna består av en bräda på granitplintar.

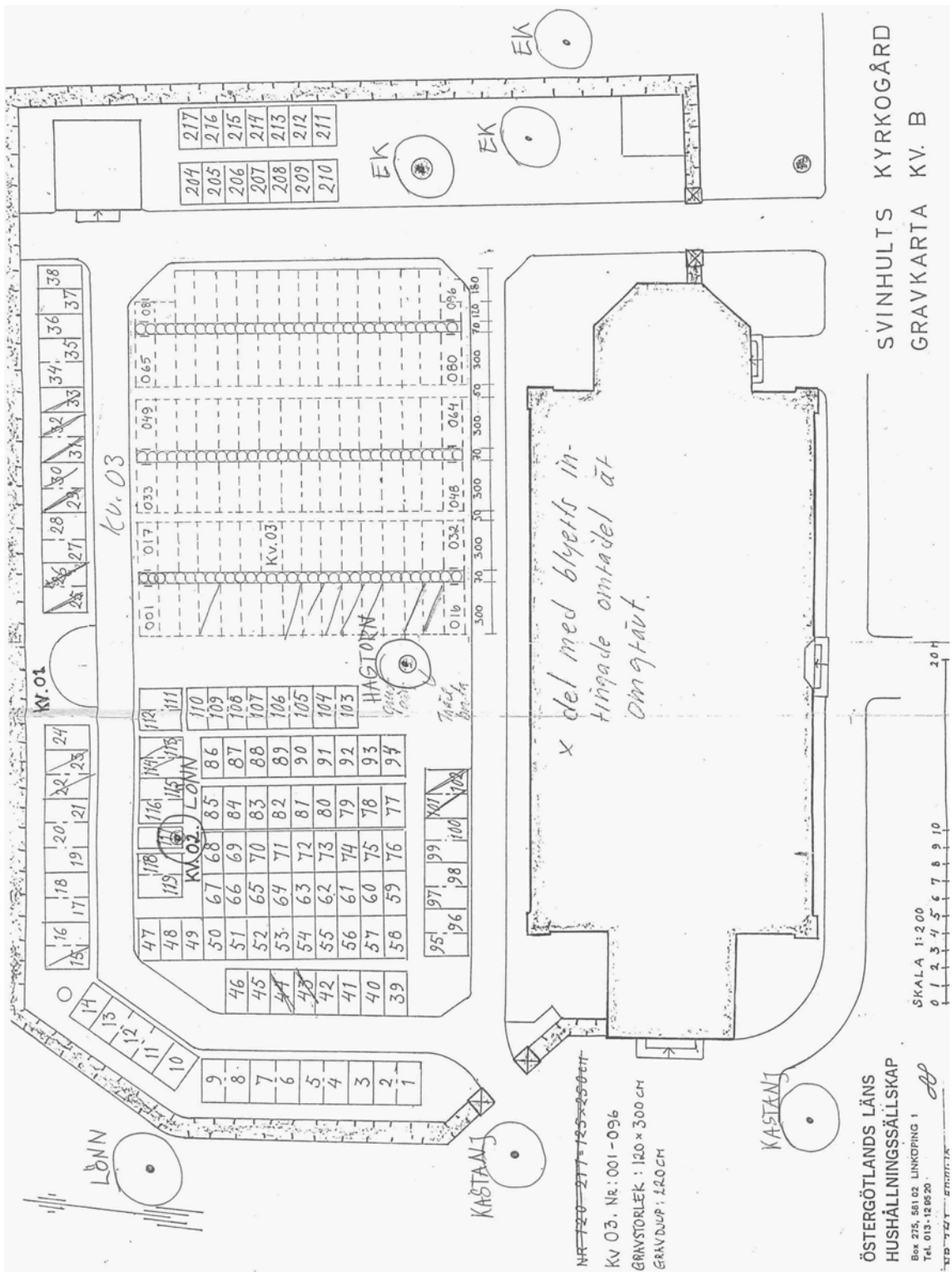
Minnessten för Predikare-Lena (se kyrkogårdens historik).

På kyrkogården ligger fotografen August Christian Hultgren begravd. Hans dokumentation av bl a Ydrebygden under första halvan av 1900-talet har en mycket stor kulturhistorisk betydelse.

Kulturhistorisk bedömning

Efter beskrivningen av den nya kyrkogården följer en gemensam kulturhistorisk bedömning för de båda kyrkogårdarna.

Svinhults nya kyrkogård. Vegetation mm.
 Norr är till vänster i bild och kyrkans torn ligger i väster.

(De enkla diagonala strecken fanns inritade på grundkartan.)

BESKRIVNING AV NYA KYRKOGRÅRDEN

Kyrkogården ligger norr om kyrkan. Gräsytan söder om kyrkan har karaktär av parkmark. Den nya kyrkogården är indelad i tre kvarter: 01, 02 och 03. Kvarter 01 består av en rad gravar invid kyrkogårdsmuren i väster och norr och har gravplats nr 1-38. Kvarter 02 utgör den västra delen av kyrkogårdens inre del med gravplats nr 39-119 och kvarter 03 utgör den östra delen av kyrkogårdens inre del med gravplats nr 001-096- Utmed östra muren finns gravplats nr 204-217.

Svinhults nya kyrka från sydväst. Kyrkogården ligger norr om kyrkan och syns inte på fotografiet.

Allmän karaktär

Kyrkogården har en ovanlig utformning då den enbart ligger norr om kyrkan. Karaktären är öppen utan rygghäckar. Mittpartiet utgörs av en stor gräsyta i en västlig och en östlig del där den östra delen, kvarter 03, enbart har 10 gravvårdar. Den västra delen har ett linjegravsområde i mitten och familjegravar i norr, öster och söder. Kvarter 01, utmed muren, består av familjegravar. Området utmed östra muren är inte taget i anspråk för gravar, men här finns en del undanställda gravvårdar.

Omgärdning

Väster: muren börjar i anslutning till kyrkans torn och är en ca 1 m hög skalmur av gråsten med fyllning av sprängsten. Ytermuren utgörs oftast av tre skift av ca 0,7-0,8 m stora stenar. Murhörnet mot norr är avfasat.

Norr: se västra muren.

Öster: se västra muren.

Söder: en kort mursträcka, ca 0,8 m hög, som ansluter till kyrkans sakristia.

Kyrkogården från nordöst.

Kyrkogården från sydväst

Kvarter 01, norra delen från sydväst.

Kvarter 02 från väster.

Västra muren från väster.

Kyrkogårdsmurens uppbyggnad.

Ingångar

Väster: pargrind i järnsmide. I mitten ett strålkors inskrivet i en cirkel och det finns även stiliserade lågor. Kvadratiska putsade grindstolpar avfärgade i vitt. Kopparklätt toppigt krön med förgyllt kors.

Sydst: se västra grinden.

Vegetation

Två kastanjer flankerar kyrkans västingång. En egentlig trädkrans saknas. Utanför muren växer en lönn i väster och en ek i öster. Två ekar står även på kyrkogårdens östra del. I en gräsrunnel norr om kyrkan står ett hagtornsträd och vid en grav finns en hög

lön. Några gravar har klippta, ca 0,3-0,5 m höga, omgärdningshäckar av buxbom. Rygghäckar saknas.

Sydöstra grinden.

Gångsystem

En grusgång går runt kyrkogården med en rad gravar utmed muren i väster och norr. Dessutom finns en nord/sydlig mittgång. Krossgrus.

Gravvårdar

Linjegravvårdar i kvarter 02 från 1936 i sydväst till 1975 i nordöst. 18 grusgravar varav nio är omgärdade med stenram och nio med buxbomshäck. Grusgravarna ligger utmed muren eller i ytterkant av kvarter 02.

Linjegravvårdar.

Familjegravar i kvarter 02.

Minneslund

—

Byggnader

I nordöstra hörnet finns ett bårhus/gravkapell uppfört 1945 efter ritningar av arkitekt Johannes Dahl i Tranås. Johannes Dahl ledde många kyrkorestaureringar i Östergötland vid mitten av 1900-talet och ritade även en del utvidgningar av kyrkogårdar.

Bårhuset/gravkapellet är kvadratisk och har slätputsade vita fasader på en grund av tuktad röd granit. Det toppiga taket är täckt med tvåkupigt rött tegel och kröns av ett svart kors på kula. Pardörrarna är troligen av ek.

Bårhus/gravkapell ritat av arkitekt Johannes Dahl, Tranås.

Övrigt

Vattenpost och plats för vaser och soptunnor finns innanför den västra grinden. Belysningen utgörs av en lykta med klotformad kupa. Enkel parkbänk. Invid östra muren står bortplockade gravvårdar. De flesta är av svart granit och från tidigt 1900-tal.

Kulturhistorisk bedömning

Svinhults kyrka och nya kyrkogård med dess murar, grindar och bårhus/gravkapell bildar en sammanhållen miljö med höga kulturhistoriska värden. Den gamla kyrkogården med dess murar, grindar och trädkrans har mycket höga kulturhistoriska värden.

Sammantaget speglar den gamla kyrkogården och den nya kyrkogården med sin 1800-talskyrka en utveckling som funnits på flera håll i länet. Framför allt under perioden

sent 1700-tal till sent 1800-tal övergavs en del medeltida kyrkplatser, ofta i samband med församlingssammanslagning, kyrkorna revs och en ny kyrka uppfördes en bit bort. Runt den nya kyrkan anlades oftast en ny kyrkogård och den gamla kyrkogården blev ödekyrkogård. Här i Svinhult har processen ”stannat av” i och med den medeltida kyrkans rivning och den medeltida kyrkogården används samtidigt med den sentida kyrkogården. Hela miljön har mycket höga kontinuitetsvärden och är ett mycket pedagogiskt exempel på ovan beskrivna skede.

Det är av vikt att de båda kyrkogårdsmurarna bevarar sina skilda karaktärer. När det gäller nya kyrkogården är den troligen anlagd efter ritningar 1932 och grindöppningarna och utformningen av grindstolparna är i stort densamma som på ursprungsritningen. Bårhuset/gravkapellet representerar en typ av byggnad som är mycket vanlig på länets kyrkogårdar och som ofta uppfördes enligt samtidens arkitekturideal. Det är ritat av Johannes Dahl, Tranås, som runt mitten av 1900-talet arbetade mycket med kyrkorestaureringar och utvidgning av kyrkogårdar.

Trädkransen runt gamla kyrkogården visar på det parkideal som blev vanligt på våra kyrkogårdar från slutet av 1700-talet, på landsortskyrkogårdarna åtminstone under andra halvan av 1800-talet. I trädkransen ingår huvudsakligen askar, som verkar ha varit ett vanligt trädslag i de äldre trädkransarna. Runt nya kyrkogården har det troligen inte anlagts någon trädkrans. Här ger däremot träden på parkytan söder om kyrkan en särskild karaktär.

Svinhults gamla kyrkogård

Den äldre kyrkogården är helt grustäckt. Vanligen under sent 1800-tal och en lång period av 1900-talet var grustäckta kyrkogårdar mycket vanliga i Östergötland, men nu finns endast ett fåtal kvar, däribland Svinhults gamla kyrkogård. Grustäckningen har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Det är också av vikt att man kan urskilja ett gångsystem, trots att i stort sett hela ytan är grustäckt. Låga klippta häckar av liguster omgärdar större områden av kyrkogården, eller enskilda gravar. Detta har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Bruket att omgärda gravar eller hela kvarter med häckar verkar huvudsakligen växa fram under andra delen av 1800-talet. Tre gravar är omgärdade med stenram, vilket även det tidigare var mycket vanligt. Omgärdade grusgravar har till stora delar tagits bort från länets kyrkogårdar och har därför allmänt ett högt eller mycket högt kulturhistoriskt värde.

I Fredrik Leonard Rääfs beskrivning från 1865 kan man läsa att begravning skedde på rad. På gamla kyrkogården finns i stort sett inget kvar av detta system. Systemet med begravningar på rad kallas ofta linjegravar och växte i Sverige fram under slutet av 1700-talet. Det innebar att begravningarna skedde på linje vartefter dödsfallen skedde. Äkta makar eller andra familjemedlemmar begravdes inte bredvid varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt ”statuskillnad”, men under 1800-talet övergick det till att bli en gravläggning för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. När Rääf gör sin beskrivning handlar det troligen om den äldre innebörden av linjegravar eller radgravar. Det finns däremot ett antal enkla gravvårdar till barngravar på gamla kyrkogården. De hör troligen till en tidigare särskild linje för barngravar, vilket förekommer på fler kyrkogårdar. Dessa gravar har ett mycket högt kulturhistoriskt värde.

Enskilda gravvårdar har ett högt eller mycket högt kulturhistoriskt värde. Det gäller bl a gravhällen i kalksten från 1852, som är den äldsta bevarade gravstenen på kyrkogården,

och urnan i gjutjärn. Här finns även två gravvårdar med mycket stora lokalhistoriska värden: dels gravvården över fotografen Christian Hultgren och dels kyrkoväktare Humörs gravsten.

Titlar berättar om en trakts näringsliv och sociala struktur. På gamla kyrkogården dominerar titeln ”hemmansägare”.

Svinhults nya kyrkogård

Den nya kyrkogården har en mycket välbevarad struktur om man jämför med förslagsritningen från 1932. Grusgångarna är bevarade och delar in kyrkogården i tre delar med en rad gravar invid kyrkogårdsmuren och två större kvarter. Det finns inga gravar utmed östra muren och ritningen från 1932 visar att det inte heller från början var avsikten att ha några gravar här. Köpegravar eller omgärdade familjegravar ligger utmed kyrkogårdsmuren och i södra delen av dåvarande kvarter 1, nu kvarter 02. Skillnaden idag är att det finns köpegravar även i öster och norr av dåvarande kvarter 1. Dåvarande kvarter 2, i dag kvarter 03, har inget kvar av den tänkta indelningen från 1932. Den mycket välbevarade strukturen, inklusive grusgångarna har mycket höga kulturhistoriska värden.

De köpegravar som finns kvar utgörs huvudsakligen av grustäckta gravar omgärdade med häckar av buxbom eller stenramar. Omgärdade grusgravar har till stora delar tagits bort från länets kyrkogårdar och har därför allmänt ett högt eller mycket högt kulturhistoriskt värde.

Av kartan från 1932 framgår det att huvuddelen av kvarter 1 och 2 var avsatta för allmänna gravar. Med det avses kostnadsfria gravar eller gravar som uppläts för en ringa kostnad. Dessa saknade gravrätt. De går också under namnet linjegravar eller allmänna linjen. Se vidare texten under Svinhults gamla kyrkogård. I dagens kvarter 02 finns ett välbevarat linjegravssystem med mycket höga kulturhistoriska värden. Den äldsta av de bevarade gravvårdarna är från 1936 och det är lätt att följa ordningen på gravläggningarna.

Bland enskilda gravvårdar som har ett högt kulturhistoriskt intresse märks de från andra delen av 1930-talet. De visar när den nya kyrkogården togs i bruk.

Källor:

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, inventering del 1-3, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor 2004.

Hansson, Hans-Erik m fl. Vård av gravstenar. Riksantikvarieämbetet. 2002.

Kulturhistorisk inventering av kyrkor och kyrkomiljöer utförd av Östergötlands länsmuseum 2003-

Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.

Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering.

Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.

Räaf L F. Samlingar och anteckningar till en beskrifning öfver Ydre härad i Östergötland. Fjärde delen. Örebro 1865.

Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.

Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.

Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv.

Muntliga uppgifter –

www.lantmateriet.se. 1694

www.ostergotlandslansmuseum.se

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR MED KULTURHISTORISKT INTRESSE

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen ”onumr. S om 042”. Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer.

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen ”granit” används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

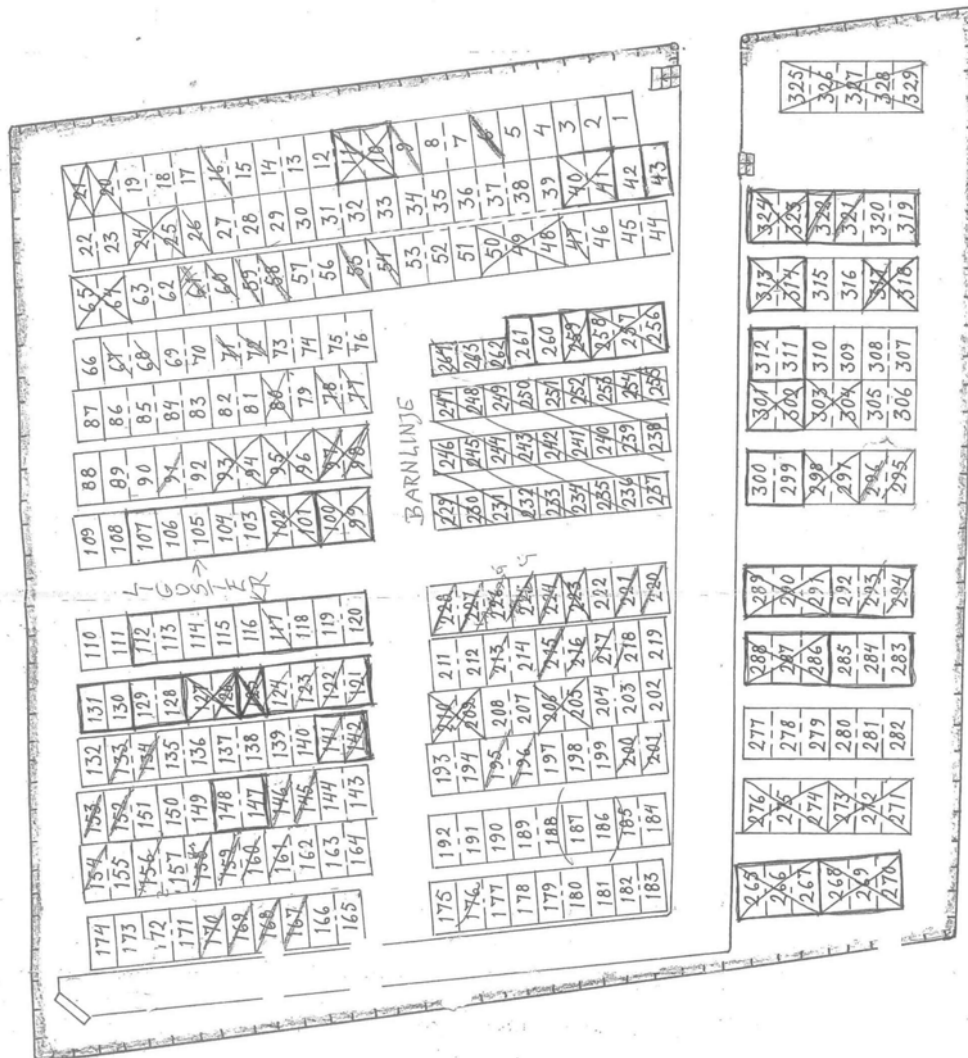
Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, häll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

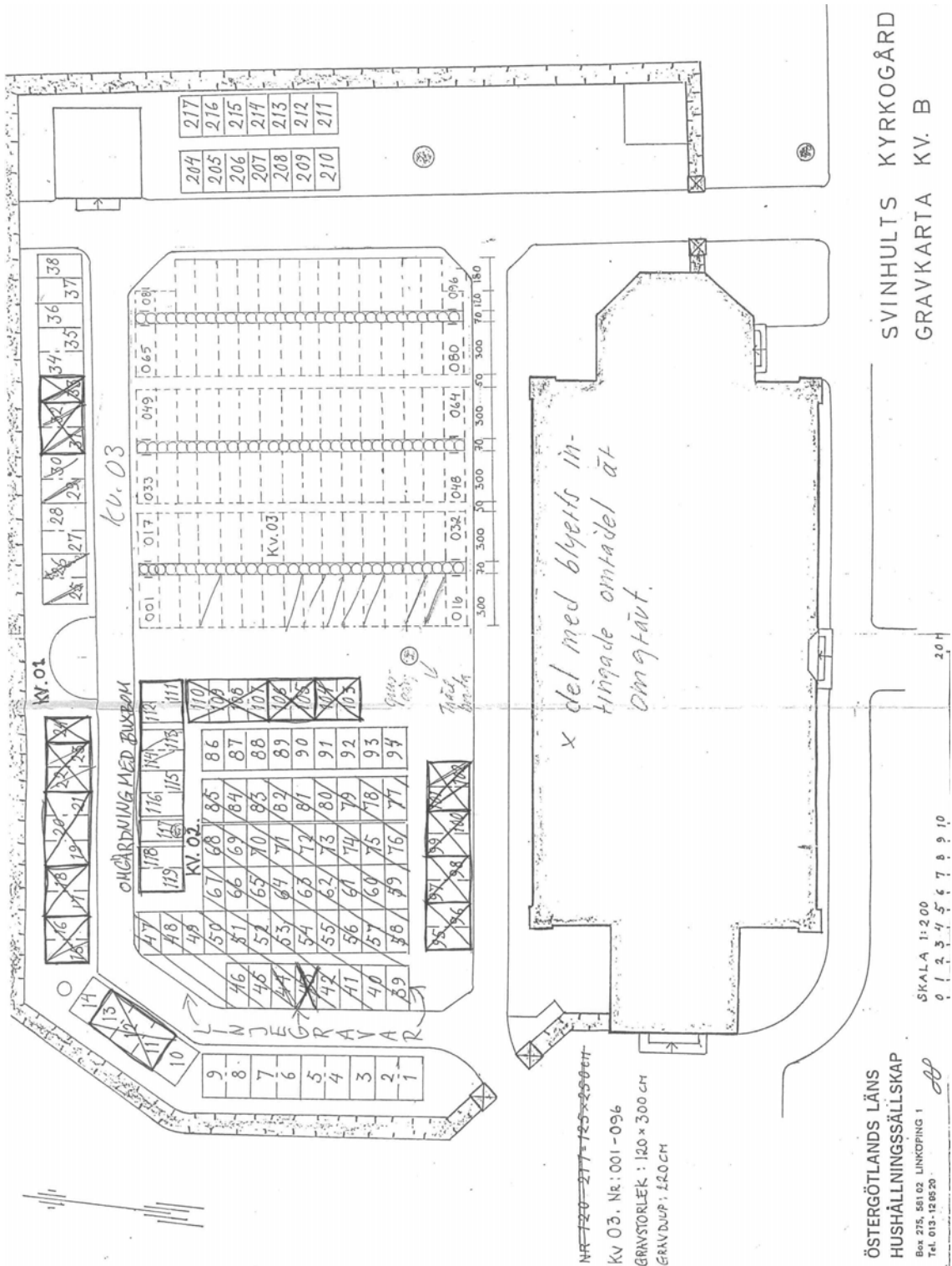
Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

ÖSTERGÖTLANDS LÄNS
HUSHÄLLNINGSSÄLLSKAP
Box 275, 581 02 LINKÖPING 1
Tel. 013-12 85 20
NR 242 80-01-15

SVINHULTS KYRKOGRÅRD
GRAVKARTA KV. A
GAMLA DELEN

Svinhults gamla kyrkogård. Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse. X
(De enkla diagonala strecken fanns inritade på grundkartan.)
Gravvårdar med omgärdning markeras med fyrkant.

Svinhults nya kyrkogård. Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse. X
 (De enkla diagonala strecken fanns inritade på grundkartan.)
 Gravvårdar med omgärdning markeras med fyrkant.